



Doctor of Philosophy in Social Sciences Association
Ramkhamhaeng University

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม :กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
PUBLIC PARTICIPATION IN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT: A
CASE STUDY OF BANTHUNGSRİ COMMUNITY RONGKWANG,
PHRAE PROVINCE, THAILAND

ลักขมี เกตุสกุล¹ ดร. จุฑารัตน์ ชมพันธุ์²

บทคัดย่อ

ในอดีตประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะการจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเหมาะสม ทำให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและปัญหาหรืออุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านทุ่งศรี จังหวัดแพร่ และเสนอแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีส่วนใหญ่มีการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรและการเผาหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นอย่างมาก ประชาชนจึงร่วมคิดและร่วมดำเนินการในการแก้ไขปัญหา โดยการจัดกิจกรรมการลดการใช้สารเคมี ชุมชนปลอดการเผา การตัดแยกขยะในครัวเรือน ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีประสบความสำเร็จและเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นแนวทางสำคัญที่จะสามารถขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชน ชุมชนบ้านทุ่งศรี

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษา

Abstract

In the past, economic development was the major focus in Thailand, which resulted in environmental problems. In particular, a lack of public participation in local environment management, prevents successful solutions to environmental problems. The purposes of the present research were to study the public participation process regarding environmental management; to investigate the factors that led to the success, obstacles, and problems of public participation in environmental management in Banthungsri community, Rongkwang, Phrae Province; and to propose approaches to promote and support public participation in environmental management. This qualitative research employed in-depth interviews and non-participant observations.

The results showed that most of the people in Banthungsri community used chemicals in agriculture and burned agricultural areas after harvests, which had a severe impact on the people's health and the environment. Accordingly, the people in the community brainstormed about ways to solve the problems and organized activities to promote the reduction of chemical use, the prevention of farm burning, and waste segregation. Due to the success of the activities, Banthungsri community became the community with the best practice in environmental management. This success is a demonstration of how public participation can bring sound solutions to problems and a sustainable development of the community.

Keywords: Public participation, Environmental management, Community development, Banthungsri community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมามีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งส่งผลต่อความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรแร่ธาตุ และพลังงาน ขณะที่ยังขาดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีประสิทธิภาพเพียงพอ ทำให้ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรต่าง ๆ ลดลงและเกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตามมา ดังนั้นประเทศไทยจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมและบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น ตลอดจนให้ประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสามารถวางแผนและดำเนินการแก้ไขได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงเป็นหนึ่งในแนวทางของการพัฒนาทั้งระดับชุมชนและประเทศชาติ ที่จะสามารถควบคุมการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่มีในชุมชน หาสาเหตุของปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางในการป้องกันปัญหา หากการแก้ไขปัญหาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จ ก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ในอนาคต การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นหัวใจ

สำคัญหรือเรียกได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ ซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนปกครองตนเองหรือกำหนดวิถีชีวิตและอนาคตของชุมชนโดยคนในชุมชน โดยมีแนวทางในการดำเนินการกล่าวคือ การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การอนุรักษ์บูรณะ และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบ้านทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เป็นหนึ่งในชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวทางการพัฒนาทั้งทางด้านการจัดการขยะมูลฝอย ชุมชนปลอดการเผา ตลอดจนการพัฒนาอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้หันมาดูแลรักษาความสะอาดและใส่ใจสิ่งแวดล้อม โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านการมีส่วนร่วมในชุมชนและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้และความสามารถในการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากรรวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยให้เกิดการตัดสินใจและการพึ่งตนเองของประชาชนในชุมชนให้ได้ อันเป็นประโยชน์สูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเทศบาลตำบลร่องขวางและประสิทธิผลของกระบวนการดังกล่าวที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและประสบความสำเร็จได้ในชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้ประเทศไทย มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกินศักยภาพในการรองรับสูงสุด ซึ่งถือเป็นการทำลายทุนทางสังคมไปอย่างมากมาย โดยเฉพาะปัญหาแย่งชิงทรัพยากร จึงส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม สร้างมลภาวะร้ายแรงในสภาพแวดล้อม ให้เป็นต้นตอของปัญหาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยประชาชนในพื้นที่จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในประเทศไทยได้เกิดขึ้นมานาน ดังจะเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 แม้จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ได้วางกรอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้หลายมาตรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตรา 66 ได้บัญญัติถึง การให้สิทธิแก่ประชาชนหรือชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550)

นอกจากนี้ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป (พ.ศ. 2558) แม้จะจัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทย

เผชิญกับสถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ได้คำนึงถึงการปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ เนื่องจากประเทศไทยกำลังประสบปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมในหลาย ๆ ด้านและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งด้านมลพิษทางอากาศ ขยะมูลฝอย น้ำเสีย ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างยืดเยื้อและยาวนาน รัฐธรรมนูญ มาตรา 287 จึงระบุเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ อย่างชัดเจน โดยให้มีการดำเนินการปฏิรูประบบ โครงสร้างและองค์กร ให้มีการปฏิรูปกฎหมาย เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ การจัดการพื้นที่คุ้มครองทางทะเล การจัดการขยะของเสียอันตราย รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ร่าง รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการมีส่วนร่วมร่วมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งระบุว่า ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ได้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและควมหลายหลายทางชีวภาพอย่างเป็นธรรม คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมถึงการเพิ่มกลไกป้องกันสิทธิชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ และป้องกันมิให้นโยบายแผนโครงการหรือกิจกรรมด้านการพัฒนา ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องต่อปัญหา ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมมากขึ้น (ร่าง รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป, 2558)

ในการพัฒนาชุมชนด้วยความร่วมมือและความสามัคคีจากประชาชนในชุมชนจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมสู่การพัฒนาเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งนี้การปรึกษาหารือและพูดคุยกันภายในชุมชน รวมถึงการรับทราบข้อมูลข่าวสาร จะเป็นการเชื่อมโยงให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ความสามารถในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนมักเกิดจากการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนในอดีตที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ ทั้งปัญหามลภาวะ ปัญหาทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมาโดยตลอดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น การเกิดอาการเจ็บป่วยจากการได้รับสารเคมีจากพืชผลทางการเกษตร การเป็นโรคมุมน้ำพิษจากมลพิษทางอากาศที่มาจากการเผา จากปัญหาดังกล่าวจึงเป็นแนวคิดสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การนำแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการจัดทำแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นให้มีแบบแผนและเป็นระบบมากขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนร่วมกันและจัดทำแผนการพัฒนาขึ้นมา ทั้งนี้ประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง และคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก จึง

กล่าวได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการจัดทำแผนชุมชนที่ดำเนินการโดยประชาชนในชุมชนเองจะสามารถผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องร่วมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ของประชาชนและชุมชน ซึ่งแตกต่างจากแผนการดำเนินงานที่ภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดหรือจัดทำขึ้นเพื่อจัดสรรงบประมาณเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม หากการพัฒนาชุมชนได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐก็จะช่วยให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังกล่าวมีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนนับเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะนอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนตามสภาพของปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชนแล้ว ยังเป็นการใช้ศักยภาพของการเกื้อหนุนให้เกิดการบูรณาการของการมีส่วนร่วมในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหา ความยากจน การพัฒนาอาชีพ การศึกษา ศาสนา การเมือง การปกครอง การสร้างความเท่าเทียม และความเสมอภาคในชุมชน ซึ่งช่วยลดช่องว่างของการสร้างสมดุลของการพัฒนาอันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน

สำหรับกระบวนการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม Cohen and Uphoff (1977, pp. 7-26) ได้ศึกษาเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจำแนกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making) การตัดสินใจชนิดนี้เป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย

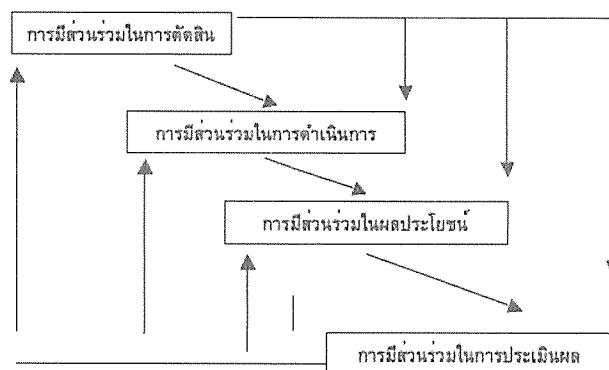
มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ และการตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Participation in implementation) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของประชาชนในท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงาน และการมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ควรมองข้ามไป โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ โดยแบ่งได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ ผลประโยชน์ด้านวัตถุ ผลประโยชน์ด้านสังคม และผลประโยชน์ด้านบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

(Participation in evaluation) สามารถประเมินโครงการได้ 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมทางตรง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไร และทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์จากรูปแบบการมีส่วนร่วม (ดังแสดงได้ในภาพที่ 1) กล่าวได้ว่า กรอบในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff จากกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ พิจารณาถึงกิจกรรมการมีส่วนร่วมนั้นทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้นำ และทำด้วยวิธีการอย่างไร นอกจากนี้ยังได้พิจารณาถึงบริบทของการมีส่วนร่วมด้วย ได้แก่ คุณสมบัติของโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นระบบและครอบคลุม



ภาพ 1 รูปแบบการมีส่วนร่วม
ที่มา: Cohen and Uphoff (1977)

กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ประกอบด้วยการให้ข้อมูล การปรึกษาหารือ การทำความเข้าใจ ตลอดจนการตัดสินใจ ซึ่งมีความจำเป็นต้องมีการวางแผนและออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ก่อนเริ่มกระบวนการ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีคุณค่าหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประสบความสำเร็จนั้น ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย รวมถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดการทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และต้องเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าการตัดสินใจในการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ จะประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบไปด้วยข้อมูลความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนจากการตัดสินใจอย่างครอบคลุม ซึ่งข้อมูลที่ได้จากประชาชนจะเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าวัตถุประสงค์และโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ มีความเหมาะสม และได้ผลลัพธ์ที่ตรงกับความต้องการของชุมชนนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการตัดสินใจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับประชาชนในท้องถิ่น (จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2555, หน้า 136-137)

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ปัจจัยความสำเร็จและปัญหาหรืออุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านทุ่งศรี จังหวัดแพร่ และเสนอแนวทางในการส่งเสริมและ

สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีในการรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งการสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด (Open-ended Questions) ร่วมกับปลายปิด (Close-ended) โดยการศึกษาผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญและการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม รวมทั้งปัญหาที่คาดว่าจะพบในการทำวิจัยครั้งนี้ จากนั้นนำข้อมูลมาเรียบเรียงและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการวิเคราะห์แบบ 3 เสา (Triangulation) กล่าวคือ การหาข้อมูลจากแหล่งที่มาหลายแหล่ง (Data Triangulation) เป็นการศึกษาที่แสวงหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) และมองภาพรวมทุกมิติ (Holistic Perspective) ด้วยตัวผู้วิจัยเอง

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาในครั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านทุ่งศรี ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม (NGOs) ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน ผู้ศึกษาเริ่มสัมภาษณ์ผู้นำ

ชุมชนที่ได้ทำความรู้จักเริ่มแรกและสอบถามถึงบุคคลต่อ ๆ ไปด้วยเทคนิคลูกบอลหิมะ (Snow-ball Technique) สำหรับเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม (NGOs) เป็นการใช้เทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) รวมผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 29 ท่าน ดังนี้

1) หน่วยงานราชการส่วนกลาง ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่และเจ้าหน้าที่ จำนวน 2 คน

2) หน่วยราชการส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลร้องกวาง จำนวน 1 คน ผู้อำนวยการฝ่ายสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 คน และกำนันตำบลร้องกวาง จำนวน 1 คน

3) นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม (NGOs) จำนวน 7 คน

4) กลุ่มประชาชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรี จำนวน 1 คน และประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรี จำนวน 16 คน

ผลการศึกษา

ชุมชนบ้านทุ่งศรี ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนที่มีการดำเนินการในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จากอดีตที่ผ่านมาชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนที่ประสบกับปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งปัญหาขยะในครัวเรือน ปัญหาหมอกควันจากการเผา ปัญหาสารพิษตกค้างในพืชผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมาอย่างยาวนานและส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน ทำให้เกิดการพูดคุยร่วมกันของประชาชน

ในชุมชนถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมและโครงการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการขับเคลื่อนเกษตรชุมชนและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป จากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และได้รับรางวัลประเภทชุมชน ได้แก่ รางวัลโครงการลดเมืองร้อนด้วยมือเรา รางวัลชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) และรางวัลหมู่บ้านปลอดการเผา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นแนวทางสำคัญที่จะสามารถขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้

การมีส่วนร่วมของประชาชน

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา ชุมชนบ้านทุ่งศรี อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ได้ทำการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดทางการศึกษาของ Cohen and Uphoff (1977) ในการวิเคราะห์ถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making)

ในอดีตชุมชนบ้านทุ่งศรีประสบกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งขยะจากครัวเรือน การใช้สารเคมีเร่งการเจริญเติบโตและกำจัดศัตรูพืช รวมถึงการเผาหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชนมาอย่างยาวนาน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพูดคุยร่วมกันและเข้าสู่เวทีกลางของหมู่บ้านหรือเวทีประชาคม โดยการเริ่มจากประชาชนเพียงไม่กี่คนที่คิดจะเปลี่ยนแปลง

แต่ด้วยสภาพปัญหาที่ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ประชาชนในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะข้อตกลงร่วมกันในเวทีประชาคมของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยทุก ๆ ข้อเสนอหรือการแสดงความคิดเห็นจะมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีประชาชนท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า “เราทุกคนในชุมชนได้ให้ความร่วมมือกับการทำกิจกรรมของชุมชนโดยเรื่อยมา เราเข้าฟังเวทีประชาคมทุกครั้งและเคยร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนมาก เช่น โครงการชุมชนปลอดการเผา การลดการใช้สารเคมี เพราะเราทำการเกษตรและใช้สารเคมีเยอะ เมื่อก่อนชาวบ้านเคยป่วยหนักมากสิ่งแวดล้อมก็ไม่ดี คนเฒ่าคนแก่สุขภาพแย่มาก ไข้หวัดก็เยอะ คนป่วยเยอะ แม้กระทั่งเด็กเล็ก ๆ ก็ยังมีปัญหาด้านสุขภาพ ทำให้พวกเราคิดและปรึกษากัน หาแนวทางการแก้ไข ชุมชนเราโชคดีที่มีผู้นำที่ดี เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุก ๆ คนร่วมเสนอแนะแสดงความคิดเห็นได้ในทุก ๆ เรื่อง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนกล้าที่จะพูดและทำจริง” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 เมษายน 2558) กล่าวได้ว่า การเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ทำให้การดำเนินกิจกรรมในทุก ๆ ขั้นตอนมาจากความต้องการของประชาชนในชุมชนจริง ๆ ความร่วมมือร่วมใจจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีประสบความสำเร็จด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Participation in implementation)

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรีส่วนใหญ่อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ แม้มีบางครัวเรือนที่อพยพย้ายครัวเรือนมาจากที่อื่น แต่ก็ยังคงความเป็นพี่น้องมีความรักใคร่สามัคคี ด้วยการดำเนินวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เน้นความพอเพียง จึงทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน จากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชน และทำให้การดำเนินงานในกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมได้รับความสนใจจากประชาชนในชุมชน แม้ประชาชนในชุมชนจะมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม ไม่ได้มีองค์ความรู้ที่เพียงพอ แต่ด้วยความคิดริเริ่มของผู้นำของชุมชนที่มีแนวคิดในการประสานเครือข่ายต่าง ๆ นำความรู้ที่ได้รับมาอบรมให้กับประชาชนในชุมชน ทั้งการดำเนินกิจกรรมปฎิบัติ เพื่อต้องการให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเลิกใช้สารเคมีและใช้ปุ๋ยหมักหรือสารอินทรีย์แทน ดังที่ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรีได้ให้ข้อมูลว่า “ตั้งแต่ปี 2548-2549 เราอบรมเยอะมาก ทั้งการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก เข้าอบรมทุกหน่วยงาน อบรมแล้วอบรมอีก แต่ใครจะรู้ว่าผลของการอบรมมันกลับมาตอบสนองให้กับพี่น้องชาวบ้านได้ในอนาคต เพราะว่าสิ่งหนึ่งของการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งคือ ต้องสร้างกิจกรรมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการอบรม การศึกษาดูงานหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน ตอนนั้นเราไม่เคยคิดว่าการอบรมมันคือการให้คนมารวมกันและให้คนได้พูดจากัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน ทั้ง ๆ ที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน แต่บางครั้งบางคนก็ต้องออกไปทำงานของตนเอง ไม่มีโอกาสได้มาพูดจากัน เราอาจจะ

เป็นสังคมชนบท แต่บางครั้งการก้ำกัณหากั่มตาการทำงานก็เกิดขึ้นในสังคมชนบทเช่นเดียวกัน” (การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรี, 9 เมษายน 2558) อาจกล่าวได้ว่า การทำกิจกรรมและการอบรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งการเสนอแนะและแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จึงเป็นบ่อเกิดของการได้พูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน ซึ่งสามารถตัดปัญหาข้อสงสัยและทำให้ประชาชนทุกคนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นและมีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียง จนกลายเป็นบ่อเกิดของความสามัคคีในชุมชน ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและมีความเข้าใจในระบบเกษตรกรรมที่ไม่ต้องพึ่งพาสารเคมี และไม่ต้องเผาหลังการเก็บเกี่ยวแต่นำพืชผลดังกล่าวมาทำปุ๋ยหมักแทน นอกจากนี้อีกหนึ่งกิจกรรมที่ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรีได้ให้สนใจคือ กิจกรรมการเลี้ยงไส้เดือน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหลาย ๆ หน่วยงาน ได้แก่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดแพร่ ศูนย์พัฒนาที่ดิน ศูนย์ขยายพันธุ์พืช และอีกหลาย ๆ หน่วยงานได้ที่เข้ามาสนับสนุนและอบรมให้ความรู้ถึงวิธีการเลี้ยงไส้เดือนสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรี ประชาชนในชุมชนจึงให้ความสนใจกับกิจกรรมดังกล่าวเป็นอย่างมาก เนื่องจากการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว อีกทั้งยังสามารถกำจัดขยะที่เกิดขึ้นภายในครัวเรือนได้อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนได้มีการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนโดยการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน จำเป็นต้องมีแผนการพัฒนา

ชุมชนที่เป็นระบบ โดยส่วนหนึ่งมาจากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนและผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถผลักดันให้ประชาชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยแผนชุมชนในการพัฒนาต้องมาจากความต้องการของชุมชน ชุมชนบ้านทุ่งศรีจึงมีการแบ่งบทบาทหน้าที่การดำเนินงานร่วมกันในชุมชน เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับผิตชอบ ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจสู่ประชาชนในชุมชน มิใช่เพียงการตัดสินใจอยู่ที่ผู้นำชุมชนเพียงฝ่ายเดียว การดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนบ้านทุ่งศรีจึงมาจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนด้วยความสมัครใจ จึงทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีมีความพร้อมสู่การพัฒนาและพร้อมที่จะปรับตัวสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ มีการพึ่งพาตนเองและยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits)

กิจกรรมการดูแลสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรีเริ่มจากเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้เชื่อมโยงหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน เริ่มจากการพึ่งพาตนเองโดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาปรับและประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมโดยที่ไม่ต้องพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก ทั้งการผลิตปุ๋ยหมัก โรงสีข้าวชุมชน โรงผลิตถ่านอัดแท่ง จากความต้องการลดต้นทุนในการผลิตกลับกลายเป็นว่ามีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้นโดยที่ประชาชนไม่เคยทราบมาก่อนว่าคือการดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกับการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ในอดีตชุมชนบ้านทุ่งศรีมีถังขยะหน้าบ้าน ทุกครัวเรือนทิ้งขยะทุกประเภทและไม่เคยมีการคัดแยกขยะ ไม่ว่าจะเป็น

เศษอาหาร กิ่งไม้ใบหญ้า เสื้อผ้า ทุกอย่างทิ้งลงถังขยะ ทำให้เกิดกลิ่นเน่าเหม็นและเกิดการรั่วไหล ซึ่งเป็นปัญหาในอดีตของชุมชนบ้านทุ่งศรี ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน รวมถึงทัศนวิสัยที่ไม่น่ามอง แต่ด้วยการผลักดันของผู้นำชุมชนที่ได้กระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงสภาพปัญหาดังกล่าวและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทำให้ประชาชนในชุมชนเริ่มที่จะเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในอดีตที่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากภายในครอบครัวที่มีการคัดแยกขยะ ทั้งเศษขยะพลาสติกที่เมื่อคัดแยกเสร็จแล้วก็สามารถนำไปจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนได้ เป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และยังทำให้ปริมาณขยะลดลง เศษอาหารเหลือทิ้งนำไปเป็นอาหารให้กับไส้เดือนที่เลี้ยงไว้จากกิจกรรมการเลี้ยงไส้เดือนสร้างรายได้เสริม ซึ่งช่วยลดปริมาณขยะจากเศษอาหาร ลดกลิ่นเน่าเหม็น และลดค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารเพาะเลี้ยงไส้เดือน ประชาชนเริ่มเข้าใจในปัญหาและนำไปปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีเกิดการพัฒนาโดยเรื่อยมา ประชาชนในชุมชนมีความสุขและอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ดี ดังที่ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรีได้ให้ข้อมูลว่า “เราพยายามขับเคลื่อนทั้งเรื่องปากท้องชาวบ้าน การเกษตร และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป เราส่งเสริมในทุก ๆ เรื่อง และสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านยอมรับได้คือ สิ่งที่เราพูดต้องทำได้จริง เราไม่เคยพูดถึงว่าจะต้องได้โครงการเป็นแสนเป็นล้านถึงจะแก้ปัญหาได้ เราไม่เคยพูดถึงเงินเยอะๆ หรือโครงการใหญ่ ๆ เราเพียงคิดว่าสิ่งไหนที่เราสามารถทำได้ด้วยตัวเองก่อน สิ่งนั้นจะสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยคามยั่งยืน เราเรียนรู้จากการพึ่งตนเอง จากการมีน้ำใจช่วยเหลือกัน เช่น ศูนย์การ

เรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น โรงผลิตปุ๋ย โรงดินต่าง ๆ เหล่านี้ได้มาจากน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้าน และไม่มีค่าจ้าง เราไม่มีงบประมาณ แต่เราทุกคนช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นบทเรียนหนึ่งให้เราเรียนรู้ร่วมกันว่า มันจะสามารถขับเคลื่อนในเรื่องต่าง ๆ ได้จากที่เรามีน้ำใจร่วมกัน” (การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรี, 9 เมษายน 2558) กล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนที่มีความรักความสามัคคี ประชาชนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน มีการพึ่งพาตนเองและสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งเป็นความยั่งยืนของชุมชนจากการขับเคลื่อนของผู้นำชุมชนและประชาชนที่ค่อย ๆ เติบโตไปทีละนิดจนสามารถเป็นชุมชนต้นแบบให้กับหลาย ๆ ชุมชนได้นำไปประยุกต์ใช้ได้

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation)

การเติบโตของชุมชนบ้านทุ่งศรีเกิดจากการที่ประชาชนในชุมชนทุกคนร่วมกันคิดและร่วมกันทำในการวางแผนแก้ปัญหา ในเวทีประชาคมทุกคนมีโอกาส มีความเสมอภาคในการเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ไข ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เพราะทุก ๆ การดำเนินงานมาจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนภายในชุมชน ทุกอย่างจึงมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมผิดชอบ มีคณะกรรมการหมู่บ้านในการรับคำสั่งหรือรับนโยบายจากหน่วยงาน องค์กรหรือกรมต่าง ๆ ในการเข้ามาขับเคลื่อนและตัดสินใจ กำหนดอนาคตทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจในพื้นที่ให้ประชาชน

ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของชุมชน ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกันโดยใช้เวทีประชาคมเป็นส่วนสำคัญ มีแผนพัฒนาหมู่บ้านที่ชัดเจนในการกำหนดทิศทางของหมู่บ้าน ทำให้การแก้ปัญหาเป็นเรื่องง่ายเพราะมาจากความต้องการของประชาชนในชุมชนจริง ๆ นอกจากนี้ การให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและมีความเหมาะสมก็มีความสำคัญ เช่น การประกาศเสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์ การติดประกาศ และการประชุมเวทีประชาคม ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับประชาชนในชุมชนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็ง แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของประชาชนและผู้นำชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนจนได้เป็นชุมชนต้นแบบและได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย

จากผลการศึกษาข้างต้นกล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านทุ่งศรีสามารถขับเคลื่อนชุมชนได้อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจปุ๋ย กลุ่มวิสาหกิจผลิตถ่านอัดแท่ง กลุ่มวิสาหกิจผลิตพืชประสมาน มีการส่งเสริมการตลาดใช้สารเคมี และส่งเสริมการปลูกพืชปลอดสารพิษ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในชุมชน และที่สำคัญคือ การเรียนรู้และการอบรมต่าง ๆ จนสามารถลดการเผาทั้งในพื้นที่ครัวเรือนและการเกษตร เมื่ออดีตประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีมองทุกเรื่องเป็นปัญหาและทุกคนช่วยกันแก้ไขปัญหาในทุก ๆ เรื่องมาอย่างต่อเนื่อง จึงสามารถแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทของชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตด้านเกษตรกรรม นำมาสู่รายได้เสริมให้แก่ครอบครัว ส่งผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่ดีขึ้นและเป็นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ การที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาสนับสนุนและต่อยอดให้กับชุมชนบ้านทุ่งศรี เช่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ที่ได้คัดเลือกให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนต้นแบบในด้านสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดแพร่ ก็ได้เข้ามาให้การสนับสนุนและให้องค์ความรู้กับประชาชนในชุมชน รวมถึงการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายการเพาะเลี้ยงไส้เดือน โดยแรกเริ่มชุมชนบ้านทุ่งศรีได้นำองค์ความรู้การเลี้ยงไส้เดือนเพื่อกำจัดขยะ เพราะประชาชนในชุมชนสามารถคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนได้ จึงนำเศษอาหารต่าง ๆ ไปเป็นอาหารให้กับไส้เดือน ซึ่งไส้เดือนที่เพาะเลี้ยงจะสามารถกำจัดขยะทำให้ปริมาณขยะในครัวเรือนลดลง อีกทั้งมูลและฉีของไส้เดือนก็ยังมีคุณสมบัติทางธาตุอาหารสูงสามารถนำมาใช้ทางการเกษตรพืชผลเจริญเติบโตได้ดี สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้เสริมให้กับประชาชนในชุมชน โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจึงเป็นส่วนสำคัญ ที่สามารถขับเคลื่อนให้ประชาชนในชุมชนเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านทุ่งศรีประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านเกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม และรายได้ ภายใต้บริบทของประชาชนในชุมชน จึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้กับวิถีชีวิตและเป็นการเจริญเติบโตไปด้วยความยั่งยืนโดยปราศจากกฎระเบียบบังคับและควบคุม แต่เป็นไปโดยวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน เพราะเมื่อประชาชนได้ประโยชน์ ศูนย์การเรียนรู้ก็ได้ประโยชน์ และชุมชนก็ได้ประโยชน์ จึงเป็นผลประโยชน์ร่วมกันและส่งผลให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ การมีส่วนร่วมของ

ประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีที่มีความรู้ความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษา สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนต้นแบบด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สะสมมาตั้งแต่อดีต จนส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพูดคุยและปรึกษาร่วมกันในชุมชนถึงสาเหตุและแนวทางการแก้ไขผลกระทบดังกล่าว ซึ่งมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ผลักดันให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักโดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนซึ่งประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก โดยประเด็นแรก พบว่า ประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญมากในการพัฒนาชุมชน เพราะชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนขนาดเล็ก แต่ประชาชนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาก็เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดี จากแนวคิดเดิม ๆ ที่ปฏิบัติกันในอดีต ประชาชนทุกคนทำตาม ๆ กันและไม่ทราบว่าถูกหรือผิด ทั้งการปลูกพืชผลโดยใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การเผาหลังการเก็บเกี่ยว การทิ้งขยะโดยไม่ผ่านการคัดแยก ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแนวคิดของประชาชนให้หันมาตระหนักและใส่ใจในสิ่งแวดล้อมของชุมชน แต่ด้วยความมุ่งมั่นของผู้นำชุมชนที่ต้องการพัฒนาและเปลี่ยนแนวคิดของประชาชนในชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีดำเนินการตามแผนพัฒนาชุมชนที่มาจากความต้องการของประชาชนในชุมชน การสร้างองค์ความรู้และให้ข้อมูลที่ต้องการ มีการปรึกษาพูดคุยกันใน

เวทีประชาคมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จึงเป็นการเติบโตของชุมชนบ้านทุ่งศรีที่เกิดจากการที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันคิดและร่วมกันทำในการวางแผนแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญชัย เกิดปัญญาวรัตน์ (2535) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนควรให้ประชาชนได้มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสิ่งแวดล้อม การรับรู้ข้อมูลของกิจกรรมและผลดี ผลเสียของกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและสามารถให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้ดำเนินกิจกรรมได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของ สำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (2549) ที่ระบุว่า การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมหรือโครงการ ควรจัดให้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านประโยชน์และผลกระทบทางลบให้ประชาชนได้ทราบ ซึ่งจะทำให้ประชาชนได้ทราบและมีความรู้ความเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับ เครือมาศ สุจิตโต (2546) ที่กล่าวว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางบวกและทางลบ จึงเห็นว่าควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผนการศึกษา การสำรวจความคิดเห็น และควรเผยแพร่ผลการศึกษาต่อสาธารณชนได้ร่วมพิจารณา และยังสอดคล้องกับ สุทธิชัย สุขสีเสน (2550) พบว่า ความรู้ความเข้าใจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมและการวางแผนการพัฒนา โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีความสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและสนับสนุนชักชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม กล่าวได้ว่า การสร้างความจริงใจในการดำเนินงานการมี

ส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอย่างถูกต้องและจริงใจต่อประชาชนในชุมชน และการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สร้างความตระหนัก และผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่สอง พบว่า ต้นทุนทางสังคมหรือทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนบ้านทุ่งศรีมีความอุดมสมบูรณ์ที่ดี ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง มีสินทรัพย์ในดินเพียงแต่ต้องพลิกพื้นให้มีมูลค่าที่ดีขึ้นกว่าเดิม ชุมชนมีทรัพยากรที่ดี มีแหล่งน้ำ มีสภาพบริบทที่ดี เป็นหมู่บ้านที่ไม่ได้อยู่ติดกับป่า จึงไม่ได้รับผลกระทบจากการเผาป่า แม้ในอดีตชุมชนเคยประสบปัญหาการเผาในพื้นที่ครัวเรือนและการเกษตร แต่ก็สามารถแก้ปัญหาได้โดยการรณรงค์เป็นพื้นที่ที่ปลอดการเผา โดยมาจากการขับเคลื่อนของผู้นำชุมชนที่ได้เปลี่ยนแนวคิดของประชาชนในชุมชนร่วมกับการให้ข้อมูลและองค์ความรู้ ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีมีแนวคิดการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมและการมีกติกาที่จะอยู่ร่วมกันในสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุข ซึ่งจะทำให้ชุมชนขับเคลื่อนไปตามความเหมาะสมกับพื้นที่ของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญวิทยา กันทะทรง (2548) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ ทรัพยากรบุคคล ซึ่งหมายถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนทราบและเข้าใจถึงกิจกรรม

ที่จะดำเนินการ ล้วนเป็นปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูติมา ตุ่นาราง (2553) ที่พบว่า ประชาชนในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลสมุทรปราการ และการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักถิ่นฐานเป็นสิ่งที่จะทำให้ประชาชนทราบถึงปัญหาของชุมชน เกิดความกระตือรือร้นในการดำเนินการแก้ไขปัญหามาไปสู่การปกป้องและรักษาทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ที่กล่าวว่า การปลูกจิตสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชนให้กับประชาชนทำให้เกิดพลังประชาชนซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนให้การดำเนินงานของท้องถิ่นประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง นอกจากนี้ งานวิจัยของ สุดารัตน์ แผลวมัจฉะ (2554) ที่พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ เคารพนับถือจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก จึงมีอิทธิพลในการชักจูงให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จภายใต้วิถีชีวิตของประชาชนที่มีมาแต่ก่อน ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีให้กับประชาชน การอยู่ในทรัพยากรท้องถิ่นที่ดี และมีผู้นำชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อนชุมชนด้วยแล้ว ล้วนมีผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเช่นกันและประเด็นสุดท้าย พบว่า การสร้างเครือข่ายจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง เช่น เทศบาลตำบลร่องกวาง ซึ่งได้

สนับสนุนงบประมาณการสร้างถนน และโครงการชุมชนปลอดถังขยะ ซึ่งทำให้เกิดการต่อยอดมาเป็นโครงการการคัดแยกขยะ ทำให้ปริมาณขยะของชุมชนลดลง โดยขยะพลาสติกสามารถนำไปจำหน่ายและสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว จึงส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีและมีสิ่งแวดล้อมที่ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ชุมชนยังได้รับการสนับสนุนจากหลาย ๆ ภาคส่วน เพราะหลาย ๆ หน่วยงานเห็นถึงศักยภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนที่จะสามารถขับเคลื่อนและต่อยอดให้กับโครงการได้ในอนาคต เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดแพร่ ที่ได้ให้องค์ความรู้และอบรมเรื่องการผลิตการใช้สารเคมี และแนวทางการลดการเผาในพื้นที่การเกษตร ซึ่งทำให้ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรีมีความรู้ความเข้าใจและพร้อมที่จะนำไปปฏิบัติ เนื่องจากชุมชนบ้านทุ่งศรีมีศักยภาพเพียงพอและมีการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงทำให้หลาย ๆ หน่วยงานให้การสนับสนุนและส่งเสริม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นาฏฤทัย นิยมไทย (2548) พบว่า ในการจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนแบบประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาให้ตรงกับสาเหตุการแสวงหาทางเลือกที่ชุมชนสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง รวมถึงความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้กับชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการให้เกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับปัญหา สาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทศนีย์วรรณ นวลหนู (2556) พบว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อ

การจัดการของเสียอันตรายจากชุมชน เห็นได้จากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการดำเนินการจัดการของเสียอันตรายจากชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น เทศบาลนครภูเก็ตและเทศบาลตำบลเมืองแกลง เป็นต้น มาจากการบริหารงานที่มีวิสัยทัศน์และความเอาใจใส่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการกำหนดนโยบายในการจัดการของเสียอันตรายจากชุมชนและสามารถผลักดันให้การดำเนินงานในการจัดการของเสียอันตรายจากชุมชนประสบความสำเร็จ และยังสามารถคล้องกับแนวคิดของพนายุทธ เชื้อสมบูรณ์ (2550, หน้า 75-76) ที่กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนนั้น ควรให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นศูนย์กลางหลักในการจัดการ เพราะมีความพร้อมในด้านงบประมาณ กล่าวได้ว่า การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับการประสานงบประมาณจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางให้กิจกรรมของชุมชนได้รับการขับเคลื่อนและต่อยอดได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านทุ่งศรีเคยเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนโดยความคิดจากราชการหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ต้องการเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนโดยไม่คำนึงถึงบริบทหรือความเป็นไปได้ ซึ่งท้ายที่สุดก็ไม่สามารถเดินหน้าต่อไปได้เนื่องจากมิได้มาจากความต้องการของประชาชนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ (2543) ที่กล่าวว่า ทุกฝ่ายต้องร่วมรับผิดชอบผลประโยชน์สาธารณะร่วมกัน และต้องให้ความสำคัญกับการแก้ไขข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ยังเป็นอุปสรรคขัดขวางกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีคิดของระบบราชการที่ยังไม่ได้เปลี่ยนทัศนคติ โดยไม่มีความเข้าใจในเรื่องการพัฒนา

โดยประชาชนเท่าที่ควร ระบบราชการเองก็ยังไม่เอื้อเท่าที่ควรต่อการทำงานในลักษณะเป็นเครือข่ายเป็นภาคีการพัฒนาร่วมกันหลาย ๆ ฝ่ายให้พื้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ดังนั้นประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีจึงมีแนวคิดการพัฒนาโดยใช้แผนการพัฒนาชุมชน และสร้างแผนให้มีประสิทธิภาพโดยการนำแผนไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐในส่วนต่าง ๆ และนำแผนการพัฒนาไปขอรับการสนับสนุนองค์ความรู้ การจัดฝึกอบรม และการสัมมนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องสำหรับปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน พบว่า ภาครัฐ องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนบ้านทุ่งศรีเพียงแค่ช่วงแรกเริ่มมิได้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านของงบประมาณและองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชน รวมถึงประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่เพียงพอและมีความเหมาะสม ทำให้ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งศรีขาดความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของหน่วยงานราชการองค์ แต่ในทางกลับกันประชาชนชุมชนบ้านทุ่งศรีจึงร่วมมือร่วมใจกันในชุมชน ร่วมดำเนินการเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นความยั่งยืนที่นำมาสู่ความภาคภูมิใจที่ส่งต่อไปถึงลูกหลานได้ในอนาคตและสามารถสานต่อได้ในสิ่งที่ตั้งมายอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

1.1 ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนาความ

รู้ความเข้าใจ คักยภาพ และทักษะของเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และทักษะในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้

1.2 ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการสนับสนุนการจัดโครงการหรือกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดมากยิ่งขึ้น

1.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความถูกต้องเหมาะสม และการประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ในการส่งเสริมและพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนบ้านทุ่งศรีอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติของภาคประชาชน

2.1 ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ควรร่วมกันส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกิดความยั่งยืนและสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

2.2 ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ควรร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเวทีประชาคม และการแสดงความคิดเห็นให้มากขึ้น เพื่อสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนและผล

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วม บทสรุป

กล่าวได้ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนวปฏิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานนั้นอาศัยความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและชุมชนเป็นหลัก จึงควรจะมีการปรึกษาหารือกันในทุกหมู่บ้านและชุมชนในการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการทรัพยากรที่ชัดเจน อีกทั้งระบุมิติการแบ่งปันทั้งความรับผิดชอบและผลประโยชน์ มีการใช้บริบทท้องถิ่นในการพัฒนาแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเนื่องจากมีหลาย ๆ โครงการที่ล้มเหลวอันเนื่องมาจากไม่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นและสถาบันพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้โดยตนเอง ดังนั้นชุมชนต้องพยายามแก้ปัญหาการบริหารจัดการ

ทรัพยากรโดยการจัดตั้งกฎระเบียบของชุมชนและการบังคับใช้กฎหรือวิธีการควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็จะประสบความสำเร็จที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สังคม และธรรมชาติร่วมกัน ซึ่งการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จะประสบผลสำเร็จและได้ผลเป็นรูปธรรมได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดแนวทางที่เหมาะสม และตรงกับลักษณะของชุมชนที่มีความแตกต่างกันและเกิดประโยชน์สอดคล้องกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่ขัดต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันตามธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ดังสรุปได้ดังภาพที่ 2

การมีส่วนร่วมของประชาชน

- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making) การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอข้อคิดลงในการร่วมแก้ไขปัญหา
- การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Participation in implementation) การให้ประชาชนดำเนินการกิจกรรมและการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันในชุมชน
- การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits) การให้ประชาชนในชุมชนตระหนักและเป็นเจ้าของทรัพยากรชุมชนร่วมกัน
- การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) การแบ่งบทบาทหน้าที่

แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

- ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม
- ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
 - องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความถูกต้อง ชัดเจน และมีความเหมาะสมน่าเชื่อถือ
 - ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นควรสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ความร่วมมือและความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม
ที่ประสบความสำเร็จ

ภาพ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- เครือมาศ สุจิตโต. (2546). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน Involving Citizens in Community Decision Making* โดย วันชัย วัฒนศัพท์. ครั้งที่พิมพ์ 4. ขอนแก่น: ศิริภณห์ ออฟเซ็ท.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2555). การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ใน “The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement” ใน *บริบทประเทศไทย. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 8 (1 มกราคม-มิถุนายน).
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). *Good Governance* กับการปฏิรูปการศึกษา-การปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ: วชิราวุธวิทยาลัย.
- ชุติมา ตันนาราง. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.*
- ทัศนีย์วรรณ นวลหนู. (2556). *การจัดการของเสียอันตรายจากชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.*
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์. (2543). *วิสัยทัศน์การวางแผนพัฒนาประเทศในสหัสวรรษหน้า. นนทบุรี: เพชรรุ่งเรืองการพิมพ์.*
- นาฏฤทัย นิยมไทย. (2548). *การจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมชุมชนแบบประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านออน หมู่ที่ 14 เขตเทศบาลลำปาง อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์. (2535). *การศึกษาความเหมาะสมในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- พนายุทธ เชื้อสมบูรณ์. (2550). *การจัดการของเสียอันตรายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาการจัดการของเทศบาลในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ภาคนิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- เพิ่มวิทยา กันทะทรง. (2548). *ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษาอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- สิทธิชัย สุขสีเสน. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการวางแผนพลังงานชุมชนในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.*
- สุภารัตน์ แผลวมัจฉะ. (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานความรับผิดชอบของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต่อสังคม กรณีศึกษา กลุ่มบริษัท อุเบะ (ประเทศไทย). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.*

- สำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. (2549). แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ยูโรกราฟิมพ์
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. (1977). *Rural Development Participation: Concepts Measures for Project Design Implementation and Evaluation* Inthado, Newyork, Cornell University.
- Cohen, J.M. & Uphoff, N. (1980). "Participation' s Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity" *World Development*, 8, 213-235.